

***Dendranthema zawadzki* (Herb.) Tzvelev
Chryzantema Zawadzkiego
(złocień Zawadzkiego)**

Synonimy: *Chrysanthemum Zawadzki* Herb., *Tanacetum Zawadzki* (Herb.) Pawł.

Rodzina: *Asteraceae* (*Compositae*) – astrowate (złożone)

Status

W Polsce gatunek narażony. W krajach ościennych: zagrożony na Słowacji. Umieszczony na europejskiej czerwonej liście roślin naczyniowych.

Uwagi taksonomiczne

Dendranthema zawadzki uważana była za formę typową tego gatunku, endemiczną dla Pienin (Szafer i in. 1953). Badania porównawcze okazów z azjatyckiej czę-

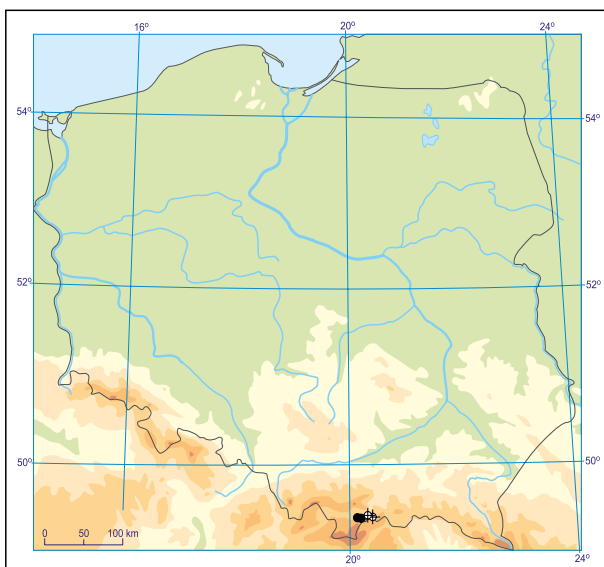
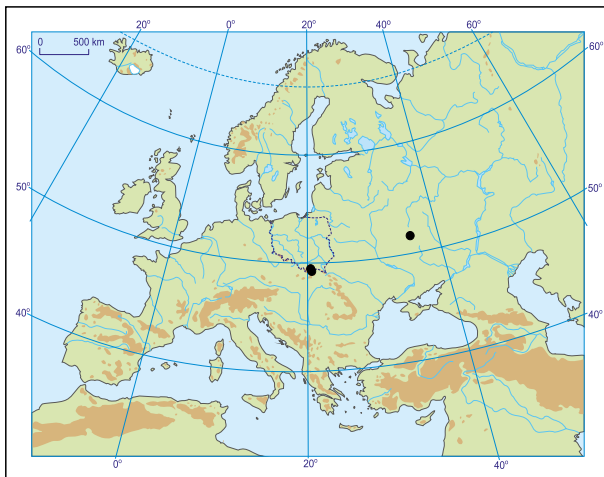
ści zasięgu nie wykazały jednak istotnych różnic w stosunku do okazów pienińskich, które tym samym utraciły rangę endemitu (Piękoś 1971a).

Rozmieszczenie geograficzne

Dendranthema zawadzki jest elementem karpacko-eurosyberyjskim (Pawłowski 1934b). Poza polskimi i słowackimi Pieninami (Benčaťová 2001) występuje na Płycie Środkoworosyjskiej w okolicy Kurska, na Syberii, na Dalekim Wschodzie, w Mongolii, północnych Chinach i Korei (Piękoś 1971a). Pienińskie stanowisko tego gatunku ma charakter reliktowy, jako pozostałość zwanego zasięgu z okresów zlodowaceń.

Występowanie w Polsce

Chryzantema Zawadzkiego występuje w Polsce jedynie w Pieninach. Rozpowszechniona jest w Pieninach Centralnych, natomiast w Pieninach Zachodnich ma nieliczne stanowiska. Rośnie od podnóża Pienin w dolinie Dunajca (430 m n.p.m.) aż po szczyt Trzech Koron (982 m).

Fot. 219. *Dendranthema zawadzki* w Pieninach (2009)

Zwarty zasięg rozciąga się od Bystrzyka (geobotanicznie zaliczanego do Pienin Centralnych; Pawłowski 1977) po wschodnie zbocza Podskalnej Góry w Wąwozie Sobczańskim. Na oderwanym stanowisku występuje u podnóża Macelowej Góry (550 m n.p.m). W XIX w. podawana była również z Małych Pienin – z Szafranówki i Łażnych Skał (Gustawicz 1881), jednakże w XX w. nie była tam obserwowana (Zarzycki 1981; Wróbel 2008a).

Siedliska i fitocenozy

Złocien Zawadzkiego rośnie na rędzinach inicjalnych wytworzonych z litych skał wapiennych (szczeliny, półki) oraz na utrwalonych piargach. Preferuje miejsca silnie nasłonecznione o ekspozycji z południowego sektora horyzontu, rzadziej wschodniej i zachodniej, w warunkach klimatycznych o cechach górskich (Zarzycki 1976). *Dendranthema zawadzki* jest składnikiem górskich muraw naskalnych z dużym udziałem *Sesleria varia*, należących do endemicznego dla Pienin zespołu *Dendranthemo-Seslerietum* ze związku *Seslerion tatrae* (Grodzińska 1982). Rzadziej rośnie na utrwalonych piargach w zespole *Origano-Brachypodietum*, gdzie miejscami występuje masowo. Sporadycznie spotykana jest w ciepłolubnych murawach naskalnych *Festucetum pallentis*.

Morfologia i biologia

Bylina, hemikryptofit. Roślina aromatyczna o silnym charakterystycznym zapachu. Łodyga o wysokości 25–60 cm, podnosząca się, czerwonawo nabiegła, jest skąpo ulistniona, a pod kwiatostanem bezlistna. Liście są sza-

rawozielone, o blaszce w zarysie nierówno 5-bocznej, dolne dwudzielne, wyższe słabiej podzielone. Koszyczki, o średnicy 3–6 cm, rozwijają się pojedynczo lub po kilka na szczycie długich gałązek; kwiaty języczkowe są różowawe lub lila. Wewnętrzne łuski okrywają się bardzo szeroko przeświecająco obłonione. Kwitnie od lipca do października; owoce rozsiewane są przez wiatr. Rośliny z Pienin są heksaploidami o liczbie $2n=54$ (Skalińska i in. 1959).

Charakterystyka populacji

Na większości stanowisk *Dendranthema zawadzki* kwitnie i owocuje. Rozmnaża się również wegetatywnie tworząc spore kępy, zwłaszcza w miejscach z grubszą warstwą gleby. Rosnąc w szczelinach skał rozmnaża się głównie generatywnie. Biorąc pod uwagę historyczne i aktualne dane literaturowe oraz przeprowadzone obserwacje, populacja pienińska wydaje się stabilna. Nie wykazuje jednakże tendencji do rozprzestrzeniania się (Wróbel 2008a).

Zagrożenie i wskazania ochronne

Dendranthema zawadzki jest gatunkiem zagrożonym w skali Europy, objętym Konwencją Berneńską i Dyrektywą Siedliskową, a od 2001 r. podlega w Polsce ochronie prawnej. Pienińska populacja chryzantemy Zawadzkiego, występująca wyłącznie na obszarze Pienińskiego Parku Narodowego, głównie na terenach objętych ochroną ścisłą, nie jest zagrożona bezpośrednio. Zagrożenie pośrednie wynika ze zmniejszania się w ciągu ostatnich dziesięcioleci powierzchni płatów górskiej murawy naskalnej, w jakiej gatunek występuje (Kaźmierczakowa 2004c; Kaźmierczakowa, Grodzińska 2007). W celu zabezpieczenia puli genetycznej pienińskiej populacji, nasiona umieszczone zostały w banku nasion (Muranyi, Wróbel 2006). Chryzantema Zawadzkiego znajduje się na liście gatunków specjalnego zainteresowania w Planie Ochrony PPN i podlega stałemu monitoringowi w ramach działań ochronnych Parku. Uprawiana jest również w ogródkach skalnych przy pawilonach wystawowych Parku.

Iwona Wróbel

Summary

Dendranthema zawadzki occurs in the Polish and Slovak Pieniny Mountains (Western Carpathians), and in the far east of Europe and Asia. In Poland, the plant grows mainly in the Central Pieniny, on steep rocky walls and stabilized screes. It is a typical component of the endemic association *Dendranthemo-Seslerietum* (*Seslerion tatrae* alliance). The population seems to be stable but should be monitored. The seeds are stored in a seed bank.

